

Brokvartererne, Frederiksberg og Amager

Snublesten i København

1. Annie Smaalann
2. Arthur Ascher
3. Blume Blenda Becker og Salomon Moses Becker
4. Carl Joseph Glückstadt
5. Chaim B. Wassermann
6. Dorothea Polack
7. Gabrielle Salomonsen
8. Herschel Fischel Choleva
9. Irma Hertz
10. Jacob Thalmay
11. Josef Flammenbaum
12. Leon Ruben
13. Liselotte Schlachcis
14. Martha, Leopold og Adolf Fischermann
15. Pinkus Katz
16. Rosalie Galathea Salomon
17. Willy Engel

Annie Smaalann

1.

Adresse: Vibevej 45, 2200 København N

Årstal: 1930-2002

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/annie-smaalan/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Hvor gammel var Annie, da hun blev taget og deporteret?
2. Hvilken lejr kom hun til først?
3. Hvad var det særligt vigtigt at huske som fange i Theresienstadt?
4. Hvad betød opholdet for Annie efter krigen?

**Annie
Smaalann**

Annie Smaalann,
fra www.snublesten.dk

Historie

Læs historien om Annie Smaalann her eller hør den ved hendes snublesten

Jeg var lige akkurat fyldt 13 år, da jeg under flugten i oktober 1943 blev adskilt fra min familie og taget af tyskerne. Jeg blev deporteret sammen uden mine forældre eller andre pårørende, men i en gruppe på i alt 16 kvinder, børn og mænd. Det var den fjerde og sidste transport af jøder fra Danmark.

Inden deportationen var jeg i forhør i Shellhuset og fængslet i Horserød-lejren ved Helsingør. Sammen med de andre kvinder og børn i transporten var jeg fængslet i kvindelejren Ravensbrück, indtil jeg i januar 1944 blev sendt videre. Vi var kommet til en by, der hedder Theresienstadt. De fortalte, at vi skulle have en gul Davidsstjerne på. Den skulle sidde med alle seks takker synlige over venstre bryst. Hvis ikke den sad synligt med alle seks takker, så havde tyskerne lov til at skyde os.

Man skulle også kunne sit transportnummer i søvne, for en tysker havde ret til at skyde en jøde, som ikke kunne sit transportnummer, fik vi at vide. Jeg var glad for, at jeg i det mindste havde nået at gå i skole – nogle af de andre små børn som var her, havde jo ikke engang lært bogstaver endnu. OG der var endda også romertal i nummeret.

Jeg kan slet ikke forklare, hvor skrækkeligt det var. Det var koldt. Der var ikke noget at lave. Maden stank og var forfærdelig. Jeg tænkte, hvorfor vil nogen som helst spise det? Men der gik ikke lang tid, før det var mig, der hang ind over gryderne for at få en portion. Jeg lå på halm, som var fyldt med lus og lopper og jeg blev så forbidt.

Annie Smaalann

Men en dag i april 1945 fik jeg mit sidste loppebid. Jeg blev befriet fra Theresienstadt sammen med de andre danskere og kom til Sverige med De hvide Busser.

I Sverige blev jeg genforenet med min mor og min moster og resten af familien. Jeg var helt opløst at tårer. Jeg var så glad for at se min familie, og jeg blev så trist, da jeg fortalte om lejren. Det var en svær situation, for da jeg blev adskilt fra familien, var jeg en lille pige, men de 18 måneder alene, under forfærdelige forhold, havde gjort mig til en selvstændig kvinde.

Tiden efter krigen var ganske hård for mig. Holdningen var nok, at nu var det hele overstået, så nu skulle jeg bare glemme det. Jeg blev slæbt rundt til familie og venner, men havde bare brug for at være i fred. Det var der ingen forståelse for. Jeg led hele livet af det, vi i dag kender som PTSD.

Opholdet i Theresienstadt var ikke alene rædsomt for mig og min mor, men også for min søster. Hun mistede sin søster, sit hjem og til dels også sin mor, som kun kunne tænke på sin ældste datter – altså mig. I dag ville de have fået hjælp.

Efter befrielsen uddannede jeg mig som klinikassistent og arbejdede hos en tandlæge. Jeg giftede mig med Max Faden, som jeg kendte fra Theresienstadt. Han var født i 1925 og kom fra Wien til Danmark med en Jugend Alyah-gruppe i 1930'erne. Han blev deporteret til Theresienstadt som statsløs i 1943.

Annie Smaalann

Efter vi fik børn sammen, arbejdede jeg på kontor og senere som medhjælpende hustru i vores fælles møbelforretning Enghavevej 18A på Vesterbro, indtil jeg fik invalidepension på grund af mine krigstraumer. Jeg døde i 2002.

Fortiden har aldrig været langt væk i vores hjem, men livet gik videre og der var sandelig også plads til smil og grin.

Annie Smaalann,
fra www.snublesten.dk

Arthur Ascher

2.

Adresse: Løgstørgade 19, 2100 København Ø

Årstal: 1881-1943

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/arthur-ascher/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Hvordan blev Arthur deporteret fra Danmark?
2. Hvor kom han oprindeligt fra?
3. Hvorfor mente han, at familien kunne være i sikkerhed i Danmark?
4. Hvorfor kom han ikke til Sverige?

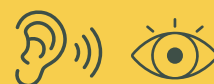
Arthur
Ascher

Arthur Ascher,
fra www.snublesten.dk

Historie

Læs historien om Arthur Ascher her eller hør den ved hans snublesten

Det er den 2. oktober 1943. Klokken er lige slået ti, og skibet Wartheland lægger fra Langelinjekaj i København. Jeg skulle have været med en båd til det neutrale Sverige, men i stedet er jeg på et skib sammen med 198 jødiske fanger. Vi er mast sammen og sejler ud i den uvisse skæbne – som ingen af os har fortjent eller kan begribe endnu.

Jeg hedder Arthur Ascher og er 62 år gammel, da jeg bliver bortført af nazisterne.

Jeg er født i Bremen i Tyskland i 1881. Med min engelske kone, Sarah Reiss, har jeg fået de smukkeste to døtre, Ellen og Irmgard. Sammen havde vi et godt liv i Tyskland. Jeg tjente penge til familien ved at eje nogle af de små coasterskibe, der sejlede langs den hollandske, belgiske, tyske og danske kyst.

Men efterhånden blev undertrykkelsen af jøder i Tyskland værre og værre. Og som familiefar blev jeg nødt til at overveje andre muligheder. Jeg besluttede, at vi skulle søge til Danmark. Her havde vi nemlig nogle kontakter, og så længe samarbejdspolitikken holdt, burde vi være sikre der.

Vi flyttede ind på Løgstørgade 19 i København. Men der gik ikke længe, før vi skulle ud og købe mørke rullegardiner til vinduerne i vores østerbrolejlighed. Intet lys kunne trænge igennem dem.

Situationen spidsede til og den danske regering trådte tilbage i august i 1943. Det var vigtigt for mig at få sendt min familie afsted i sikkerhed.

Arthur Ascher

Sarah og Irmgard flygtede til Sverige i en fiskerbåd hen over sundet. De tryglede og bad mig om at følge med dem, men jeg lovede, at de nok skulle komme sikkert i land – og at jeg ville finde dem i morgen i Sverige. Jeg skulle bare lige have afviklet nogle forretninger, og så vil jeg følge efter med en senere båd.

Men det nåede jeg ikke. Jeg blev arresteret. Sendt med skib. Og døde dagen før ankomsten til Theresienstadt på vejen i toget. Ingen ved hvorfor. Ingen ved hvordan.

Arthur Ascher som ung,
fra www.snublesten.dk

Blume Blenda og Salomon Moses Becker

3.

Adresse: Thorshavns­gade 28, 2300 Kø­ben­havn S

Årstal: 1883-? og 1880-1944

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/blume-blenda-becker/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Hvorfor blev Blume fanget af det tyske politi under flugten?
2. Hvor kom hun fra, og hvorfor måtte hun flygte første gang?
3. Hvorfor blev de i Danmark?

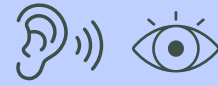
**Blume Blenda og
Salomon Moses
Becker**

Blume Blenda Becker med børnebørnene
Ruth og Birthe
fra www.snublesten.dk

Historie

Læs historien om Blume og Salomon her eller
hør den ved deres snublesten

Den 1. oktober 1943. En skæbnesvanger dag. Hvor det liv, vi sammen havde bygget op, blev revet væk fra os ved vold og magt. Vi blev begge taget af tyskerne den dag. Vi blev angivet af en dansk portier på et hotel ved Nørreport, hvor vi havde opholdt os om natten, inden vi sammen med vores børn og børnebørn skulle være flygtet til Sverige.

Jeg er Blume Blenda Becker og ved siden af min snublesten ligger Salomon Moses Becker. Vi er både ægtefolk og fætre og kusiner. Vi blev født i Latskeve i Litauen, som dengang tilhørte det storrussiske rige. I 1900 emigrerede vi til Sverige med en større del af vores familie på grund af pogromer. Det samme gjorde mange, mange andre. Pogromer betyder sådan en organiseret og desværre meget voldelig forfølgelse af et religiøst eller etnisk mindretal. Og ja, her faldt jødeforfølgelsen lige ind under kategorien.

Her i slutningen af 1800- til begyndelse af 1900-tallet var der gentagne store angreb på os jøder i det russiske kejserrige. Forfærdelige tider, som vi i flugten til Sverige håbede at slippe væk fra.

Vi blev gift i Sverige den 11. april 1904 og kun et par år efter, fødte jeg vores datter, Rachel og senere vores søn, Herman - og efter vi var flyttet til Danmark i 1909, kom endnu to sønner. Sikke en skøn og stor familie, vi havde skabt, tænkte jeg tit ved mig selv.

Blume Blenda og Salomon Moses Becker

Vi flyttede meget rundt og boede en kortere overgang i Esbjerg, men ellers slog vi os ned i København. Ja, vi klarede os, det bedste vi kunne. Salomon forsøgte at få lov til at arbejde som skrædder. Han ville egentligt være rejst til Palæstina, men han blev nægtet indrejse, og forgæves gik det også med tilladelsen til skrædderiet. Han havde søgt næringsbrev, som det hed. Mislykket. I stedet for at gå ned med flaget, så købte Salomon for sine opsparede midler en herrekviperingsforretning. Og i 1921 fik han endelig godkendt næringsbrevet, og til sidst blev han produkthandler.

Fra 1935 til 1943 boede vi i Thorshavnsgade 28 på Islands Brygge. Vores børn og børnebørn boede i Bergthorasgade 12, så der var ikke langt, når de om søndagen kom på besøg hos os. Salomon stod altid i vinduet og ventede på dem. Og når han fik øje på vores lille familie, styrtede han ned for at omfavne børnebørnene og lege med dem. En herlig mand, far og bedstefar var han.

Salomon og jeg kom til Theresienstadt, hvor min mand døde den 21. februar 1944. Først ni måneder senere nåede beskeden om hans død, skrevet på et censureret postkort fra lejren, hjem til vores datter i Sverige. Jeg selv kom hjem med de Hvide Busser i foråret 1945.

Efter den både glædelige og tragiske hjemkomst, uden min mand, flyttede jeg i en lille lejlighed på Frederiksberg sammen med min søn Herman, som havde fået polio, da han var tre og derfor sad i kørestol. Efter min død, flyttede Herman ind på Meyers Minde bag synagogen i Krystalgade i det indre København.

Blume Blenda og Salomon Moses Becker

Igennem mit liv forsøgte jeg at være et kærligt og fast holdepunkt for hele familien og et menneske, der ikke gjorde noget væsen af sig. Jeg viste kærlighed ved at lave den herligste mad i et lille køkken med to gasblus og havde en høkasse til kartoflerne. Når jeg om fredagen havde været hos fiskerkonerne på Højbro Plads for at købe en karpe til gefillte Fisch, så blev den lagt i det fyldte badekar, hvor den svømmede rundt, indtil det blev dens tur til at blive tilberedt, og alle jødiske helligdage blev naturligvis fejret hos os.

Nu står du ved min snublesten, og jeg glædes over den. Fordi nu er Salomon og jeg forenet igen foran vores sidste frivillige bopæl sammen, inden Hitlers mørke ramte vores liv.

Blume og Salomon med deres børn,
fra www.snublesten.dk

Carl Joseph Glückstadt

4.

Adresse: Forchammersvej 5, 1920 Frederiksberg C

Årstal: 1882-1943

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/carl-joseph-glueckstadt/>

Arbejdsspørgsmål:

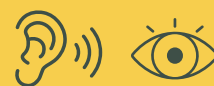
1. Hvilken lejr blev Carl sendt til første gang, da han blev fanget?
2. Hvad skete der med Carl og hans kone, efter de blev fanget?
3. Dansk Ingeniørforening har også sat et mindesmærke for Carl. Hvilke forskelle og ligheder er der mellem mindesmærket og snublestenen?

Mindetavle sat af Dansk Ingeniørforening, fra Dansk
Jødisk Museums samling (JDK207F582)

Historie

Læs historien om Carl Joseph Glückstadt her
eller hør den ved hans snublesten

Kalenderen viste oktober 1943. Jeg selv, Carl Joseph Glückstadt, og min hustru Olga, blev anholdt af den tyske besættelsesmagt på vores hjemmeadresse, Forchhammersvej 5 på Frederiksberg. Jeg var 61 år og Olga 57.

Jeg blev uddannet civilingeniør, men min karriere skulle tage sin begyndelse inden for et andet interessefelt – kemi. Efter jeg havde taget kurser i gæringsfysiologi, arbejdede jeg som kemiker ved Spritfabrikken Fortuna og firmaet Paul Bergsøe. Senere i mit voksenliv blev jeg driftsbestyrer ved min brors filmselskab, Det Skandinavisk-Russiske Handelshus, som senere blev lidt mere mundret og ændrede navn til Filmfabrikken. Her lavede jeg tegninger og opførte et filmstudie i Hellerup og en kopifabrik på Vesterbrogade. Men så gik jeg selvstændig. Med alt den erfaring var det tid til at have mit eget. Jeg startede min egen virksomhed med teknisk agentur og rådgivning. Ifølge tyskerne kan hele mit livs arbejde og person overskygges af, at jeg var jøde.

Vi blev ført til Horserødlejren i Nordsjælland. Her holdt Nazisterne i en periode flere hundrede af jøder indespærret, før de blev deporteret videre.

Andre, som var i lejren, var kommunister, modstandsfolk og jøder, der var blevet fanget under deres flugtforsøg. Nu var vi alle fanget i træbarakker omgivet af pigtråd, men endnu værre, omgivet af tysker soldater og danske forrædere. Jeg blev skilt fra min elskede hustru i lejren. Der var nemlig en barak for kvinder og en for mænd her i 'Jødelejren'. Jeg husker, at synet i lejren overraskede mig meget. Her var fanger i alle aldre; børn og voksne, unge og gamle.

Det var ikke meningen, at vi fanger skulle blive i Horserødlejren. En aften fik vi besked på at pakke vores ting. Vi blev sendt videre med transport XXV/3 til Theresienstadt den 13. oktober 1943. Deporteret med kreaturvogne. Gulvene var bestrøet med gødning, og vi kunne hverken sidde eller ligge. Der var folk, der besvimele. Vi blev slæbt bort som en sæk kartofler. Ud og så væk med os, væk fra vores gode hjem og vores normale tilværelse. Hvad havde vi egentligt gjort?

Først her fandt jeg ud af, at hverdagen og forholdene i Horserødlejren var relativt gode. Maden var lavet af dansk køkkenpersonale og var langt bedre end den tynde kartoffelsuppe med lidt kartoffelskræller i, som vi fik hernede.

Kort efter ankomsten begyndte jeg at få hjertebanken, åndenød og svimmelhed. Alle voksne skulle arbejde i lejren, men jeg skulle gispe efter luft, og jeg havde følelsen af at skulle kvæles eller drukne. Jeg havde fået lungeødem, og det skulle behandles hurtigt for at have en chance for at overleve. Men mængden af væsken, som havde ophobet sig i lungerne, var allerede stor. Min sidste dag i live var den 15. november 1943.

Olga blev heldigvis reddet af De Hvide Busser og vendte hjem til Danmark.

Chaim B. Wassermann

5.

Adresse: Shetlandsgade 2, 2300 København S

Årstal: 1897-1943

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/chaim-wassermann/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Hvor var Chaim, da Danmark blev besat af Nazi-Tyskland?
2. Hvorfor tøvede Chaim med at flygte, selvom han var blevet advaret?
3. Hvorfor flygtede han ikke med sin kone og børn?
4. Hvorfor kom han aldrig til Sverige?

**Chaim B.
Wassermann**

Olga og Chaim med venner, 1925
fra Dansk Jødisk Museums samling
(JDK156F39)

Historie

Læs historien om Chaim B. Wassermann her eller hør den ved hans snublesten

Den 9. april 1940 fulgte jeg mine børn til skole. De hørte flyvere og kiggede op og kunne ikke rigtig finde ud af, hvad der foregik. Besættelsen var over Danmark, og vi forsøgte lidt at tale om det derhjemme. Om krigen. Men de små forstod det ikke rigtig. Hvem ville besætte det lille Danmark?

Jeg er skrædder Chaim Benzion Wassermann. Jeg er født i Polen i 1897. I 1913 flyttede jeg til Danmark med mine forældre og søskende fra vores lille hjemby lidt sydøst for Warszawa. Det var en by på ca. 5.000 indbyggere, hvoraf størsteparten var jøder. Jeg tror faktisk, at min familie har boet i den lille by i adskillige generationer.

I 1924 giftede jeg mig med Rachel Zypikoff, og sammen fik vi tre dejlige børn: Salo, Norma og Arne. I København var jeg kendt som en særdeles dygtig og afholdt skræddermester – ja, tro ikke de ord kommer fra mig selv. Til at begynde med havde jeg en forretning sammen med min far i Grønnegade 12, hvor mine forældre boede på første sal.

På et tidspunkt i 1922 følte jeg mig god nok og gammel nok til at åbne endnu en forretning på Amagerbrogade. Jeg var så glad for at være skrædder, og specielt det at have stamkunder, som jeg kunne huske de præcise mål på og altid lige fik en sludder med, når de kom forbi, satte jeg stor pris på i min hverdag. Jeg var et udpræget familiemenneske og i mit absolutte es, når familien samledes til fødselsdage eller andre festlige begivenheder.

Chaim B. Wassermann

Nå, men tillad mig at springe tilbage til 1943, hvor Anden Verdenskrig for alvor spidsede til. I familien prøvede vi på at fortrænge krigen. Før, der i september måned, der blev vi advaret om jøde-aktionen, som skulle gøre Danmark jødefrit. Jeg havde vanskeligt ved at acceptere truslen om deportation af de danske jøder, da samarbejdspolitikken var ophørt i august 1943. Jeg kunne ikke i min vildeste fantasi forestille mig, at nogen ville krumme et hår på mit hoved. Tanken om at forsøge at komme væk fra Danmark var mig helt fremmed. For jeg elskede mit liv i Danmark med min familie og min forretning.

I oktober 1943 stod det klart, at der var ingen anden udvej, end at skynde sig at få sejlet min familie i sikkerhed i Sverige. Den 4. oktober blev min kone og børn, sammen med en anden familie, sejlet fra Snekkersten til Friheden i Sverige. Pligtopfylden som jeg var, sendte jeg først min familie afsted, og så tog jeg tilbage til København for at sikre min forretning og vores kære hjem. Da jeg kom tilbage, fik jeg noget af en overraskelse. Gestapo havde arresteret fiskerne og dermed lukket for vejen til Friheden – transporten til Sverige. Denne dramatiske udvikling blev min skæbne.

I forsøget på at undslippe Hitlers klør og se min familie igen, så forsøgte jeg at flygte i en robåd til Sverige, nu når fiskekutterne ikke længere var en mulighed. Jeg roede natten til den 5. oktober fra Espergærde sammen med min svoger, Nisan og hans kone Helene, en svigerinde Chaja og hendes mand Greinim og en nevø Jacob.

Men aldrig fik jeg familien at se igen. Vi druknede alle i Øresund den nat. Efterårshavet var kun omkring de 12 grader, og bølgerne gik højt – både på havet og i stemningen imellem os.

Dorothea Polack

6.

Adresse: Rosenørns Allé 10, 1634 København V

Årstal: 1862-1943

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/dorothea-polack/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Hvordan kender vi til Dorotheas oplevelser i Theresienstadt, og hvordan bliver oplevelserne beskrevet?
2. Hvorfor tror I, at Dorothea går så meget op i hygiejne under sin tid i Theresienstadt?

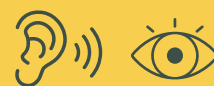
Dorothea
Polack

Dorothea Polack,
fra www.snublesten.dk

Historie

Læs historien om Dorothea Polack her eller hør den ved hendes snublesten

Jeg hedder Dorothea Polack, og jeg er 4. generation af Hartvig-slægten her i Lyngby, hvor jeg er født i 1862.

Jeg blev gift med Martin Moses Samuel Polack. Sammen skabte vi en familie på 5 børn, hvor 4 voksede op. Martin var Kgl. Hof-Paraplyfabrikant i en vidunderlig og smuk butik. Min mand var næsten altid at finde på Købmagergade eller Nørrebrogade 47, hvor hovedudsalget og filialen lå. Han var så stolt af forretningen, fordi den havde opnået en ledende stilling inden for paraply-industrien. Produkterne var både elegante og solide. Her blev solgt paraplyer, parasoller og spadserestokke, og det så sidste jeg vil prale med – han eksporterede helt til dansk Vestindien. Hvabehar.

Det var en stor sorg, da Martin døde alt, alt for ung, som kun 41-årig. Så da blev jeg nødt til at holde familien tæt sammen i en svær tid. Jeg blev helt naturligt familieoverhoved i mange år. Jeg var velsignet med en tæt knyttet familie, som blev ved med at vokse med svigerbørn og helt op til 10 børnebørn.

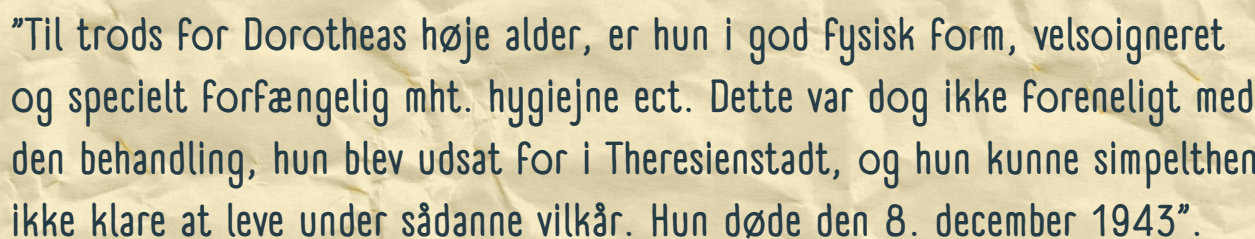
Ved min 75-års fødselsdag i 1937 holdt vi den mest eventyrlige og hjertevarme fest med glade gæster, som var familie, venner og naboer. Der blev optaget en lille smalfilm af min fødselsdagsfest med de mange sjove underholdningsindslag. Jeg vil ønske, du kunne se den og opleve den stemning, som emmer af liv og glæde. For i resten af min fortælling til dig – og resten af mit liv – var det netop minderne fra festen, som jeg fandt livsmod i, da nazisterne formørkede min tilværelse med deres brutalitet og umenneskelighed.

Dorothea Polack

På grund af krigen blev der ikke holdt nogen 80-års fødselsdag for mig. I oktoberdagene 1943 blev jeg sendt i dækning på et pensionat i Tårnbæk sammen med et par andre ældre, jødiske kvinder. Selvfølgelig var jeg bekymret for min situation, men de andre tog det roligt, og ingen havde troet, at tyskerne ville bruge tid på at arrestere så gamle kvinder som os.

Flere sad og broderede eller strikkede strømper til børnebørn, da døren gik op og ind stormer frakkekledte mænd som både på dansk og tysk kommanderede og råbte. Desværre viste det sig, at der var en stikker blandt personalet på pensionatet, som havde stukket os alle til tyskerne. Som 81-årig blev jeg deporteret til Theresienstadt, hvor jeg blev udsat for den mest umenneskelige behandling.

En anden dansk-jødisk fange, Carl Metz, har siden fortalt andre om mig:

”Til trods for Dorotheas høje alder, er hun i god fysisk form, velsoigneret og specielt forfængelig mht. hygiejne ect. Dette var dog ikke foreneligt med den behandling, hun blev udsat for i Theresienstadt, og hun kunne simpelthen ikke klare at leve under sådanne vilkår. Hun døde den 8. december 1943”.

Han var en god mand, Carl Metz. Efter sigende, så overlevede han og deltog i min begravelse i Danmark. Han sagde vistnok mindebønnen, som hedder Kaddish, for mig i 30 dage. Det er en jødisk skik.

Gabrielle Salmonsén

7.

Adresse: Bianco Lunos Allé 1, 1868 Frederiksberg C

Årstal: 1855-1943

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/gabrielle-salmonsén/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Hvor blev Gabrielle Salmonsén anholdt?
2. Hvorfor tror I, at Gabrielle opholdt sig dér og ikke var på flugt sammen med sin familie?

Gabrielle Salmonsens

Fotografiet af familiens kvinder er fra 1933. Det forestiller fra venstre: Gabrielle Salmonsens, hendes datter Dina Meyer, Dinas datter Edith Cohn, Ediths datter Inge, Ediths svigermor Fanny Cohn og Dinas svigermor Mariane Meyer, fra www.snublesten.dk

Historie

Læs historien om Gabrielle Salmonsens her
eller hør den ved hendes snublesten

Jeg sad i min stol i fællesstuen og var lige ved at lave det sidste korssting. Jeg har været i gang med at brodere en lille fugl på et stykke lærred i noget tid, men jeg nåede aldrig at blive færdig. Inden fuglen fik sit næb, kom soldaterne ind på Fønss i Taarbæk og arresterede mig og alle de andre ældre jøder, som var efterladt her af deres familier. Det var den 2. oktober 1943. Kort inden jeg kom hertil. Til Theresienstadt.

Min familie var blevet advaret om razziaen sidste måned. De lovede mig, at ingen tysker vil røre så gammel en dame som mig. Jeg er jo næsten 88. Det var i hvert fald det eneste håb, vi havde, for jeg vil ikke kunne klare flugten med dem. Derfor kom jeg hertil. Mine tanker er hele tiden på dem – jeg håber, de nåede væk i tide. Jeg har boet hos min datter Dina og hendes mand Axel og deres to dejligste krudtugler i en skøn lejlighed på Bianco Lunos Allé på Frederiksberg.

Men nu er jeg i transport nummer 2. De hundsede med mig indtil, jeg var ved at falde i min lange sorte kjole. Jeg fik lov til at sidde ned ved siden af andre kvinder og børn. Mens mændene skulle stå op.

Hen over min brillekant fik jeg øjenkontakt med et lille barn. Jeg forsøgte at smile varmt til ham for måske at kunne trøste ham lidt på afstand. Han virkede fjern. Og det er jeg også. For besættelsesmagten er jeg ikke længere Gabrielle, men nummer 166.

Gabrielle Salmonsens

Selvom jeg har været enke og alene siden min mand, grosserer Daniel Salmonsens, døde kun to år efter vi fik Dina, så har jeg aldrig følt mig så alene som nu. Det tog tre dage, før vi kom frem til Theresienstadt, hvor de sidste 4 måneder af mit liv skulle leves. Eller overleves. Jeg holdt ud i de umenneskelige forhold indtil den 10. februar 1944. Det eneste, der fik dagene til at gå, var tanken om, hvis nu Dina sendte mig et postkort.

Herschel Fischel Choleva

8.

Adresse: Rantzausgade 18, 2200 København N

Årstal: 1885-1944

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/herschel-fischel-choleva/>

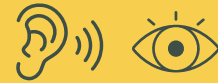

Arbejdsspørgsmål:

1. I oktober 1943 prøver Herschel Choleva at flygte til Sverige. Hvor tager han hen, og hvad sker der?

Historie

Læs historien om Herschel Fischel Choleva her eller hør den ved hans snublesten

Tillad mig at præsentere mig selv. Jeg hedder Herschel Fischel Choleva. Jeg er født i 1885 i Szydtów i Rusland. Det som nu er Polen. I 1907 kom jeg til Danmark og giftede mig med min skønne Edith Zweigenbok. 7 år efter brylluppet blev vi forældre til vores lille datter.

I mine lommer var altid at finde en nål og en rest tråd. Jeg var nemlig skrædder i København. Vi boede på Rantzausgade 18. I det høje gule murstenshus. Tæt ved Assistens Kirkegården.

Da kalenderen viste d. 29. august 1943 ophørte den danske regering med at fungere. Og vi, ca. 7.000 jøder i Danmark, var i yderste livsfare. Der var modstandsfolk, som kom rundt i landet med advarsler mod den kommende jødeaktion og forfølgelse. Ikke alle i provinsen fik advarslen i tide, men heldigvis gjorde jeg det.

Dagen kom, hvor vi skulle afsted. Væk. Væk fra alt vi kendte. Men vigtigst væk fra forfølgelse og besættelse. Den 4. oktober 1943 flygtede jeg sammen med min familie og godt 20 andre personer. Vi ventede i skjul på Syrefabrikken på Amager. Her var flugtplanen at tage en overfart til det neutrale Sverige og på den måde slippe fra Hitlers lange arme. Men mens vi ventede, var vi blevet stukket. Nogle havde sladret og fortalt tyskerne, at vi gemte os her. Under meget dramatiske omstændigheder blev vi arresteret af tyskerne og ført til Dagmarhus.

Herschel Fischel Choleva

Herfra blev vi slæbt bort som en sæk kartofler med mange stops undervejs. Vi blev sendt videre til Horserødlejren i Nordsjælland. Her holdt Nazisterne i en periode flere hundredvis af jøder indespærret, før de blev deporteret videre.

Andre, som var i lejren, var kommunister, modstandsfolk og jøder, der var blevet fanget under deres flugtforsøg. Nu var vi alle fanget i træbarakker omgivet af pigtræd, men endnu værre, omgivet af tysker soldater og danske forrædere. Jeg husker, at synet i lejren overraskede mig meget. Her var fanger i alle aldre; børn og voksne, unge og gamle.

Det var ikke meningen, at vi fanger skulle blive i Horserødlejren. En aften fik vi besked på at pakke vores ting. En lang og hård rejse var foran os. Vi blev sendt videre med transport til Theresienstadt den 12. oktober 1943 gennem Helsingør station, hvorfra toget kørte til Gedser og med skib til Warnemünde og til sidst gennet ind i kreaturvogne. Ud og så væk med os, væk fra vores gode hjem og vores normale tilværelse. Hvad havde vi egentligt gjort?

Efter et år i Theresienstadt døde jeg den 17. oktober 1944 – 58 år gammel.

Irma Hertz

9.

Adresse: Vordruffslund 3, 1419 Frederiksberg C

Årstal: 1878-1943

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/irma-hertz/>

Arbejdsspørgsmål:

1. I oktober 1943 prøver Irma Hertz at flygte til Sverige. Hvor tager hun hen, og hvad sker der?
2. Hvorfor tror I, at Irma tror, det er mere sikkert at gemme sig på kirkeloftet?

Irma
Hertz

Irma med sin mand og den ene af deres tre døtre,
fra www.snublesten.dk

Historie

Læs historien om Irma Hertz her eller hør den ved hendes snublesten

”Kom herind! Skynd jer! Vi har lige fået hø oppe på loftet, dér kan I gemme jer!”. De altafgørende hjælpende ord kom fra en dame med et hektisk blik, som råbte til os ud fra sin dør på hovedgaden i Gilleleje. Hun havde hørt det store postyr ude på gaden og set familier løbe væk fra havnen.

Jeg var på flugt med hele min familie i oktober 1943 – lige på nær min yngste datter, hun kom til Sverige af anden vej. Og sådan skulle det også have været for os: Mine to døtre Ellen og Helene, Helenes mand Svend Abrahamsen og hans søster Henny, mine to børnebørn Finn og Kirsten og deres farmor Mathilde.

Vi har været i skjul hos vores venner i Holte og tog derefter til Gilleleje for at komme med en fiskerbåd til Sverige. Tanken om at flygte fra mit elskede Frederiksberg huede mig ikke, men jeg har lovet de små, at vi nok skal komme hjem igen.

Vi var på vej ned mod stranden til båden med vores kufferter. Jeg var meget nervøs for flugten og pludselig lød en advarsel om, at tyskerne var kommet, og vi måtte afblæse det hele. Mit hjerte sad helt oppe i halsen. Og med en galoperende diabetes blev jeg både træt og umenneskelig tørstig, mens vi hastede tilbage gennem byen. Lille Kirsten væltede flere gange, men det kunne ikke nytte noget.

Den venlige dame i døren fik gemt os alle oppe på høløftet, men jeg troede fejlagtigt, at jeg, som en ældre dame, ville være bedre skjult på kirkeløftet i Gilleleje kirke.

Ellen ville ikke lade mig gå alene, og skjulte sig med mig. Der var stuvende fuldt på kirkeloftet, hvor andre forfulgte også havde søgt tilflugt. Det var svært at se, men jeg vil gætte på, at vi var mere end 80, som skjulte sig i kirken den dag.

Om morgenen den 7. oktober hørte vi en metalagtigt klikkende lyd. Det var de tyske soldaters støvler. De havde fundet os [pigen, der blev mistænkt, blev frikendt], fordi en dansk pige havde sladret til sin tyske kæreste, og de stod nu klar til at deportere os alle til Theresienstadt. Ellen gik fri, fordi hun er gift med Emil, som er ikke-jøde. Tænk. Min forbrydelse er at være jøde. Og kun det. Men jeg har intet overskud til at tænke på uretfærdigheden lige nu. Ellen insisterede på at blive hos mig, men en mor ønsker kun det bedste for sine børn – og aldrig vil jeg tillade hende at blive fanget af tyskerne.

I Theresienstadt havde jeg min 65-års fødselsdag den 21. december 1943, som blev den sidste dag i mit liv. Det eneste, jeg ønskede mig i fødselsdagsgave, var insulin til min diabetes, men de hårde forhold i lejren gjorde det umuligt for mig at kæmpe videre, og mit løfte om at vende tilbage til Frederiksberg er for længst opgivet.

Jeg er Irma Hertz, og det var min historie.

Jacob Thalmay

10.

Adresse: Carl Plougsvej 7, 1913 Frederiksberg C

Årstal: 1904-1945

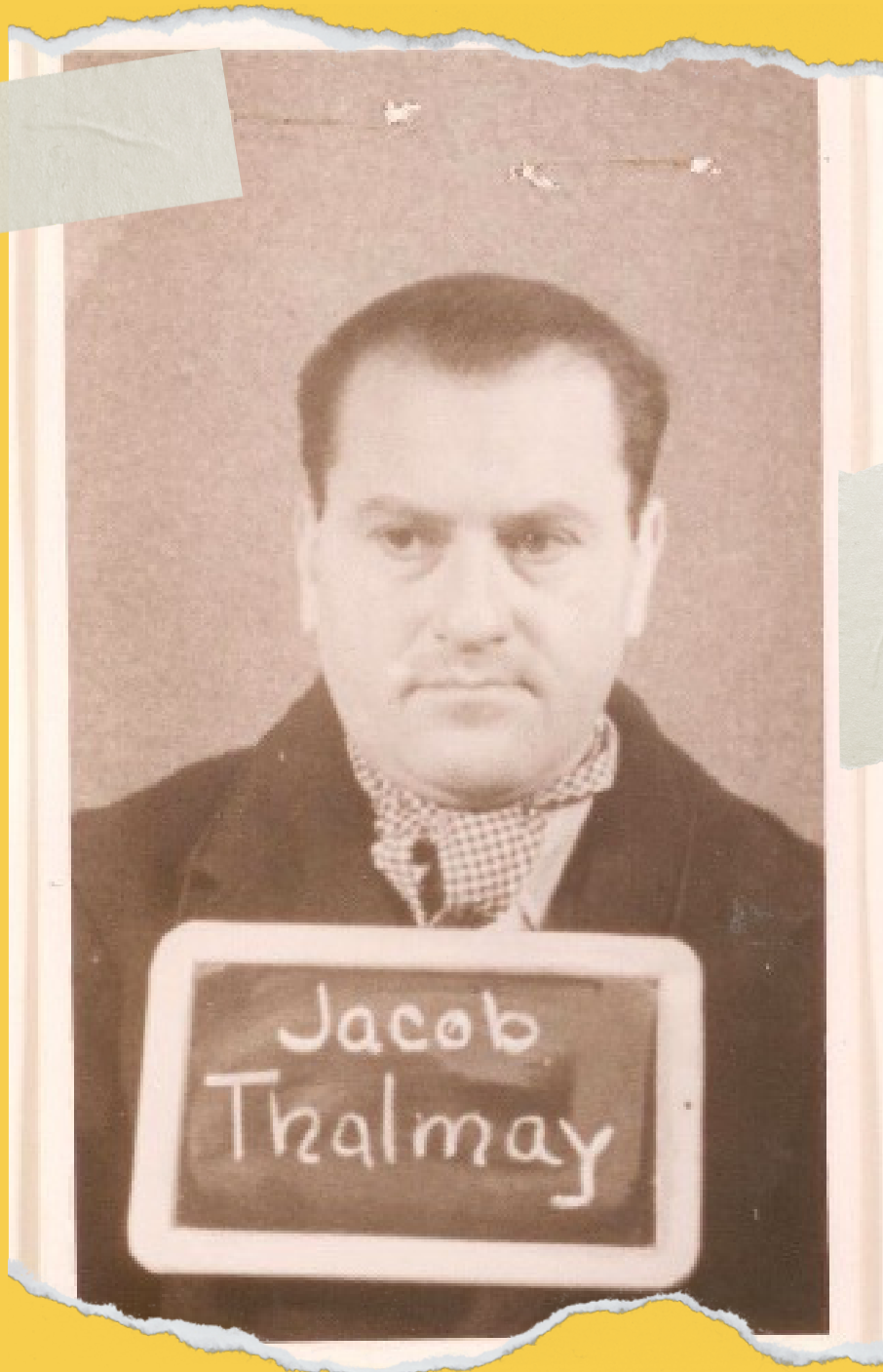
Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/jacob-thalmay/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Hvorfor tror I, at Jacob Thalmay vælger at blive i Danmark, mens hans kone og søn flygter til Sverige i oktober 1943?

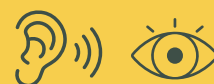
Jacob
Thalmay

Fangeportræt af Jacob Thalmay,
fra Dansk Jødisk Museums samling (JDK207F268)

Historie

Læs historien om Jacob Thalmay her eller hør den ved hans snublesten

Jeg hedder Jacob Thalmay. Jeg er jøde og frihedskæmper. Og nu vil jeg fortælle dig om mit liv under Anden Verdenskrig. Om et liv i modgang og modstand. Jeg er et af de mennesker, som betalte den højeste pris for nazismens grusomme forbrydelser. For da verden var ved at falde sammen, så gjorde jeg modstand.

Oprindeligt er jeg født i 1904 i Warszawa. Sammen med mine forældre og fire søskende kom jeg fra Polen til Danmark i 1905. I Danmark giftede jeg mig med Johanne Bornstein i 1934 og kun et år efter, fik vi vores søn, Bent.

Inden krigen havde jeg et normalt og lykkeligt liv. Jeg var udlært optiker og havde min egen butik i centrum af København. Det var nogle gode år – min kone, min søn og min butik!

Men som tiden ændrede sig, og Anden Verdenskrig for alvor viste sit grimme ansigt, så kender flere mig måske bedre som Bent Jacobsen. Det var nemlig mit dæknavn i modstandskampen.

I begyndelsen af Anden Verdenskrig blev jeg involveret i den danske modstandsbevægelse. Jeg blev tilknyttet Flygtningetjenesten og Studenternes Efterretningstjeneste. Her lavede vi illegalt bladarbejde og mindre sabotageaktioner, især brugte vi tid på at planlægge illegalt rutearbejde efter september 1943, så vi under jødeflugten kunne sende et stort antal jøder til Sverige.

Og selvfølgelig vil jeg også redde min egen familie. I 1943 sendte jeg derfor min kone og søn på en fiskerbåd til det neutrale Sverige ligesom de fleste danske jøder. Du tænker måske, at jeg tog med dem? Nej. Jeg besluttede at blive i Danmark og fortsætte arbejdet med at redde andre og bekæmpe nazisterne.

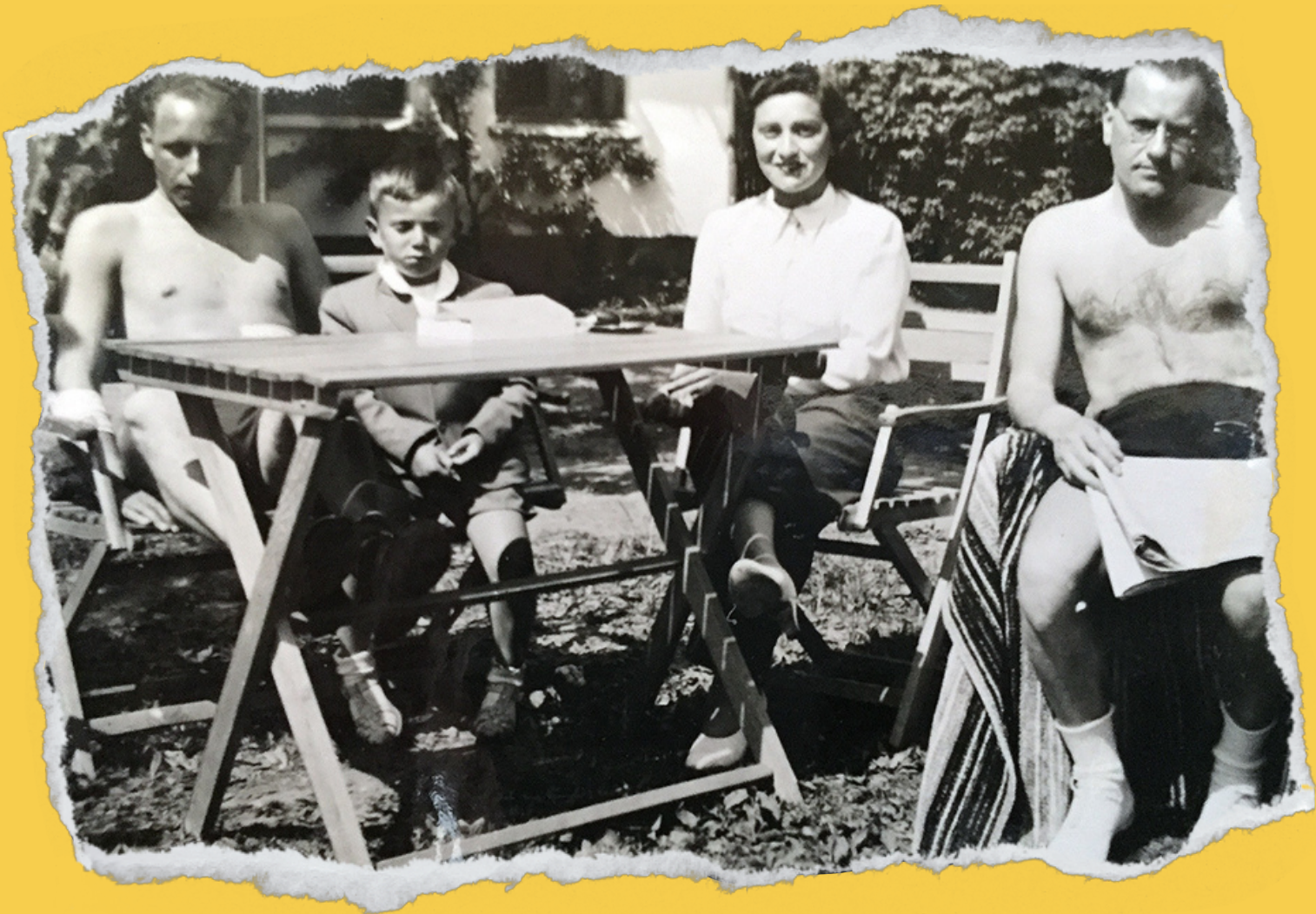
På et tidspunkt bliver det mig bekendt, at en del af min familie var blevet fanget og sendt til koncentrationslejren, Theresienstadt. Derfor klædte jeg mig ud som nazist - gik til Gestapos hovedkvarter og forsøgte at få dem sendt tilbage til Danmark. Mit hjerte hamrede. Jeg vidste. At hvis det skulle fejle, så ville fejlen betyde min død. Men jeg har altid været god til sprog og var flydende på fransk, tysk, dansk, polsk og jiddisch, så chancen for, at jeg ville blive afsløret på min accent, var usandsynlig. Jeg valgte at tage chancen. Eller nej. Det var faktisk ikke et valg. Jeg måtte gøre alt for at redde min familie fra nazisternes umenneskelighed.

Men der var en, som stak mig. Jeg blev genkendt af en dansk-islandsk mand. Det var Gudmundur Kamban, som havde været min nabo. Han var forfatter og vist nok et stort litterært navn, men ikke et stort menneske. Han samarbejdede med nazisterne og stak mig den dag til besættelsesmagten. Jeg er ikke sikker på, om han egentlig var nazist, men som så mange andre, så havde han brug for penge og lønnet arbejde.

Jeg blev anholdt af nazisterne og var igennem flere fængselsophold i Danmark, før jeg den 20. januar 1944, blev sendt til koncentrationslejren Sachsenhausen. I august 1944 blev jeg overført til Auschwitz og var med på døds marchen til Mauthausen, hvor jeg kollapsede og døde den 9. marts 1945.

Jacob Thalmay

Som hæder for min indsats i modstandskampen, kan man finde mit navn på den store mindetavle i Mindelunden over de faldne Frihedskæmpere som døde og aldrig vendte hjem til Danmark.

Jacob Thalmay (til højre) med sin familie,
fra www.snublesten.dk

Josef Flammenbaum

11.

 Adresse: Heinesgade 1, 2200 København Ø

 Årstal: 1892-1944

 Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/josef-flammenbaum/>

Se evt klip fra Theresienstadt film på folkedrab.dk

<https://folkedrab.dk/laererforum/undervisningsmateriale-om-holocaust-andre-folkedrab/danske-joeder-theresienstadt/se-7>

 Arbejdsspørgsmål:

1. Hvor gammel er Josef, da han bliver fanget?
2. Hvorfor tror I, at Josef beskriver, hvordan alle bevæger sig langsomt?
3. Hvad var der i pakkerne fra Danmark?

Josef
Flammenbaum

Josef Flammenbaum,
fra www.snublesten.dk

Historie

Læs historien om Josef Flammenbaum her
eller hør den ved hans snublesten

I starten gjorde besættelsen ikke den store forskel. Der var stadigvæk brug for en skrædder som mig i byen. Jeg fornemmede en optrappende uro, men jeg havde hele tiden taget det hele med sindsro, indtil dagen kom. Vi prøvede på at fortrænge krigen og snakkede ikke så meget om det.

Jeg hedder Josef Flammenbaum. Jeg er født i 1892 i Siedlce i Polen og blev gift med Menuche i 1913, inden vi begge kom til Danmark. Sammen fik vi tre børn – Isac, Jacob og Mary.

Med min elskede hustru, Menuche, boede jeg i et rødbrunt murstenshus i København. Ja, Heinesgade 1, Østerbro for at være helt præcis.

Den skæbnesvangre dag i oktober 1943, hvor Manuche og jeg bliver deporteret væk fra Danmark og i koncentrationslejren, Theresienstadt, hørte jeg postyr ude på gaden. Jeg gik ud i opgangen for at se ned. Ud af det farvede vinduesglas i grøn og blå udspillede sig optakten til, hvad der blev mit endeligt.

Jeg har svært ved at huske detaljerne så klart. Men lyden af besættelsesmagtens støvler i vores Østerbro-opgang ville give enhver utrøsteligt mareridt og er ikke til at glemme igen.

Da vi ankom til lejren, blev jeg adskilt fra Menuche. I lejren var folk udtæret og trætte. Alle voksne skulle arbejde, og jeg kom på systuen, fordi jeg jo var skrædder. Med tiden begyndte alle at bevæge sig langsomt.

Josef Flammenbaum

En hverdag med sult, overbefolkning, hårdt fysisk arbejde og sygdomme, koster mange menneskeliv.

De sidste systing fra min hånd blev taget den 19. februar 1944. Jeg døde i Theresienstadt. Kun få måneder efter begyndte Danmark at sende hjælpepakker med fødevarer til lejren. Det må have været godt for min Menuche. Hvis ikke de havde fået de pakker, så var der ingen, der havde overlevet. Alle ville være døde af sult.

Menuche overlevede og blev reddet af De Hvide Busser. Da hun kom hjem efter krigen, boede hun igen i vores kære lejlighed på Heinesgade 1. Vores drenge var nu begyndt at sidde og sy i lejligheden, ligesom jeg gjorde dengang før krigen. Selvom jeg ikke er her mere, så varmer det mig inderligt, at de også er blevet skræddere. På den måde lever jeg videre i både deres historie, vores bånd sammen og deres erhverv. Og uden at blære mig, så har de åbnet et skrædderi på Frederikssundsvej og senere også et kombineret skrædderi og vaskeri i Valby. Det er mine drenge.

Leon Ruben

12.

Adresse: Egilsgade 29A, 2300 København S

Årstal: 1895-1944

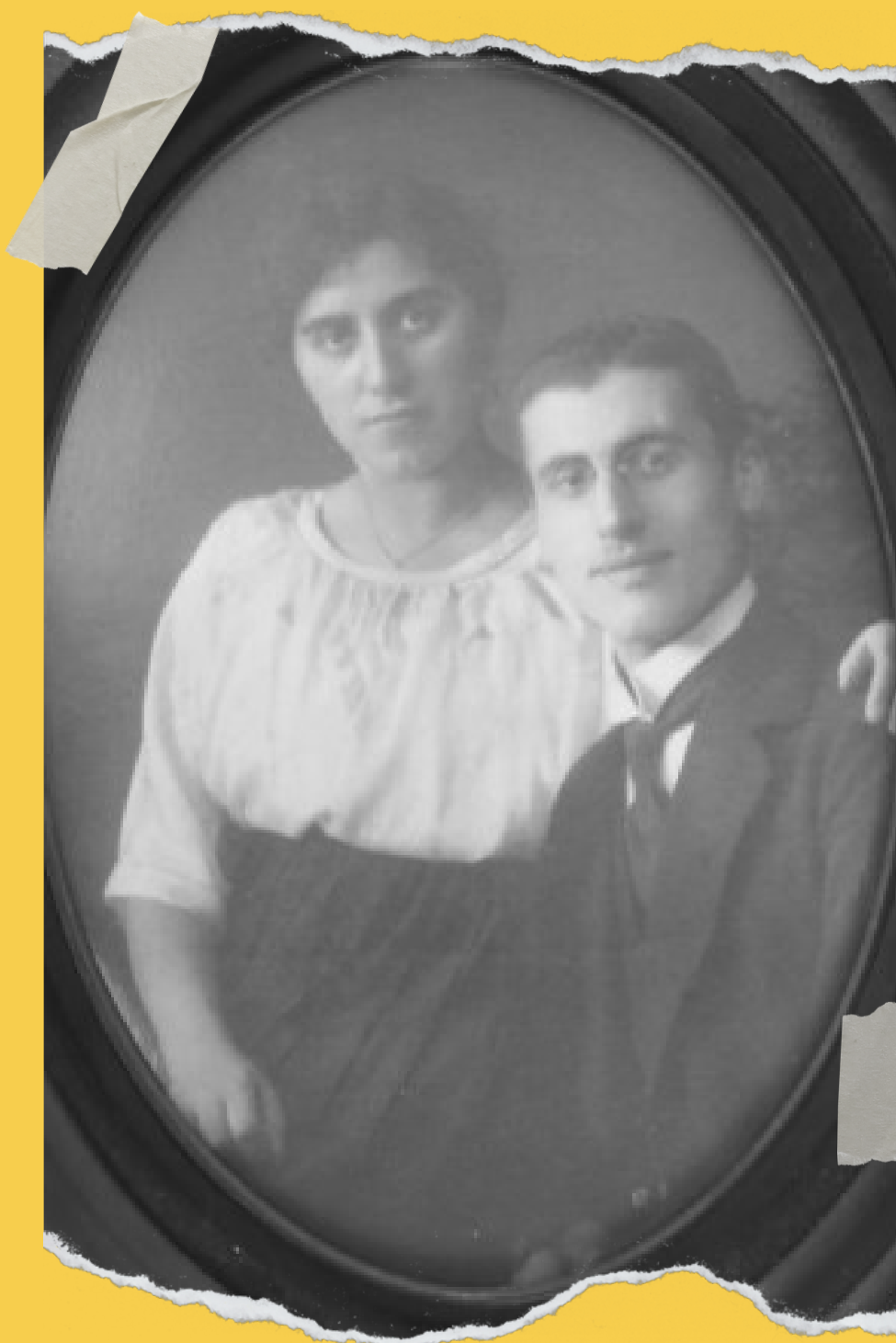
Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/leon-abraham-ruben/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Leon Rubens tegninger var private. Tror I, der var emner, man ikke kunne lave satire over i Danmark under besættelsen?
2. Er der noget i dag, man ikke må lave satire over?

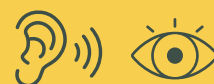
Leon
Ruben

Leon Ruben med sin hustru Betti,
fra www.snublesten.dk

Historie

Læs historien om Leon Ruben her eller hør den ved hans snublesten

Tillad mig at præsentere mig selv. Jeg hedder Leon Ruben, og jeg blev 49 år gammel.

Jeg er født i København i 1895 som den ældste af en søskendeflok på 11 børn. Da jeg blev færdig med gymnasiet på Vester Borgerdyd skole, arbejdede jeg som bogholder for forskellige grønthandlere og trævareforretninger ved Grønttorvet. I jødedommen er fredagen efter solnedgang til lørdag, når der er tre stjerner på himlen, shabbat – eller hviledag, og jeg måtte derfor ikke arbejde her. I stedet tog jeg bøgerne med hjem om fredagen, og jeg sad så derhjemme og arbejdede hele weekenden. Smart ik'? Arbejdsom, det var jeg.

I 1921 giftede jeg mig med min elskede Betti Hildesheim fra Hamborg. Jeg kunne ikke stå for hendes brune krøllede hår. Vi fik sammen fire børn: Moses, Daniel, Judith og Klara. Alle fire børn gik i Sundbyvester skole, hvor jeg var trofast medlem af forældrerådet i mange år.

Men når jeg ikke var kollega til nogen, eller far til nogen eller mand til nogen, men bare mig selv. Så holdt jeg meget af at tegne. Og ikke blomster og natur, som de fleste tegner, men samfundet. Jeg synes selv, jeg har en ret god humoristisk sans. Jeg tegnede karikaturtegninger som en hobby og med en satirisk streg, førte jeg blyanten.

En af de tegninger jeg rigtig godt kan lide, er den, jeg lavede af Hitler.

Leon Ruben

Det var en karikaturtegning af Hitler, som mader en baby i en barnevogn. Det var selvfølgelig en hentydning til Tysklands annektering af Sudeterlandet i starten af 1938. Babyen er så den tjekkoslovakiske præsident Edvard Benes, som "trøstes" af Hitler. Jeg lavede også tegninger af det jødiske samfund, af mine venner og andre der lige skulle drilles lidt – også synagogen.

Hele familien var medlem af Mosaisk Trossamfund, og vi gik i synagogen hver lørdag. Under besættelsen var jeg husvagt i opgangen. Så ved luftalarm skulle jeg sørge for, at alle kom ud af deres lejligheder og ned i beskyttelsesrummet.

Sent om aftenen den 1. oktober 1943 væltede hele min verden. Ironisk som jeg har passet på andre som husvagt, blev der ikke passet nok på mig. Min familie og jeg blev taget af tyskerne og dagen efter deporteret til Theresienstadt. Her døde jeg af en tarmlidelse den 15. februar 1944.

Karikatur tegning af
Hitler tegnet af Leon
Ruben,
fra Dansk Jødisk
Museums samling
(JDK88X21)

Liselotte Schlachcis

13.

Adresse: Borgmestervangen 4A, 2200 København N

Årstal: 1910-1943

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/liselotte-schlachcis/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Hvorfor tror I, Liselotte flygtede fra Tyskland i 1934?
2. Og hvorfor tror I, de danske myndigheder udviste hende?

Liselotte
Schlachcis

Liselotte Schlachcis,
fra www.snublesten.dk

Historie

Læs historien om Liselotte Schlachcis her eller
hør den ved hendes snublesten

Mager og spinkel og så blodfattig ud”

Sådan blev jeg beskrevet af en overbetjent i Fremmedafdelingen hos Statspolitiet. Jeg blev kaldt lille Liselotte, for lille var jeg bestemt. Jeg kun var 149 cm høj. Men derfor skulle man ikke undervurdere mig. Jeg har haft et kort liv, hvor jeg har kæmpet for det, jeg politisk brænder for.

Jeg hedder Liselotte Schlachcis. Jeg var både tysk jøde og kommunist, så i Hitlers øjne var jeg noget af det værste, man overhovedet kunne forestille sig. Og det fik jeg at mærke.

Jeg flygtede fra mit liv som kontorist i et firma i Tyskland til Danmark i 1934. Her opholdt jeg mig indtil 1941, hvor Justitsministeriet besluttede, at jeg skulle overføres til Tyskland, og at min opholdstilladelse skulle inddrages. Rettere sagt - jeg blev sparket ud. Jeg blev udvist og fængslet i forskellige fængsler for endeligt at blive deporteret til Auschwitz, hvor mit liv fik sin slutning. Som kun 33-årig.

Men inden livet sluttede, nåede jeg virkelig at mærke livet på godt og ondt. Min forlovede og jeg var meget politiske og nok også på et niveau, hvor de færreste kan være med. Vi brændte for en verden uden nazister og gjorde alt, hvad der stod i vores magt.

Liselotte Schlachcis

Min forlovede, Rudolf Ernst Lindau, var medlem af Reichbanner-partiet – det er den militaristiske del af socialdemokratiet, som bekæmpede nazisterne på gadeniveau, og hvis uniformer godt kunne minde lidt om nazisternes.

Rudolf var min store kærlighed, og han var den modigste i hele verden. Men en dag gik han for langt. Han skød og sårede en politimester i Hamburg. Mellem os, så havde han ikke kun såret ham, men myrdet ham. Senere blev Rudolf henrettet ved halshugning for den gerning. Jeg hverken kan eller vil fortælle dig mere om det. Jeg forsøgte nemlig at skaffe ham ud af landet hurtigt bagefter, så han ikke vil blive taget og straffet, men det mislykkedes.

En ulykke kommer sjældent alene, og jeg blev anholdt og fængslet – sigtet for at have modarbejdet sagens opklaring. Under forhør kom jeg til at indrømme, at jeg havde været kurér i en periode i 1933 under dæksnavnet Kurt, hvor jeg bragte breve rundt til medlemmer af det, som nazisterne kaldte det militærpolitiske apparat KPD (det stod for kommunistische Partei Deutschland). Som i øvrigt var blevet forbudt af nazisterne.

Jeg stod til at ville få op til 2 års fængsel, så jeg besluttede mig for at flygte til Danmark. Jeg købte en envejsbillet fra Hamborg til København og fandt et hotel at overnatte på for natten. Dagen efter møder jeg tilfældigt en jødisk familie på gaden og dem fik jeg lov til at bo hos i nogen tid. Da jeg hverken havde råd til mad eller drikke, fik jeg i starten støtte af Det Mosaiske Troessamfund. Jeg fik 12 kr. ugentligt, hvoraf jeg betalte 6 kr. om ugen for kost og logi.

Liselotte Schlachcis

Længe drømte jeg om at komme til mit store idealland, Rusland. Mosaik Troessamfund ville gerne betale for min rejse, og Danmark pressede på for at jeg kunne få et visum til Sovjetunionen. Men det lod vente på sig. Måske fik jeg ikke umiddelbart visum til Sovjet, fordi jeg var jøde. Det spillede helt sikkert en rolle for, at jeg aldrig fik svar.

I 1938 blev det mig bekendt, at jeg skulle udvises, selvom jeg var efterlyst i Tyskland for højforræderi og var politisk flygtning. Jeg turde på ingen måde vende tilbage. Bare tanken om, hvad de havde gjort ved min forlovede. Hvad vil de så ikke gøre ved mig? Fremmedafdelingen modtog et brev fra Socialdirektoratet:

Hjemsendelse til Tyskland på grund af tvang, idet det ikke findes rimeligt, at pågældende skal ligge det offentlige forsørgelsesvæsen til byrde.

Min tilsynsbetjent gjorde alt han kunne for at lade mig blive i Danmark blandt andet ved at finde et arbejde til mig. Jeg skulle arbejde som husassistent, men havde dårligt nok tilstrækkelig fysisk kraft til at gøre det værelse rent, jeg selv havde, så det kunne ikke nytte noget, at jeg nu skulle forsøge mig som husassistent eller lignende.

Betjenten lyttede til mig og noterede:

Det skal bemærkes at Frk. Schlachcis kun er 149 cm høj, mager og spinkel og ser meget blodfattig ud. Hun ligner absolut ikke en der kan påtage sig noget som helst arbejde, hvor der skal fysisk kraft til.

Liselotte Schlachcis

Min lykke vendte, og jeg fik lov til at tage en uddannelse på den Handelsvidenskabelige Lærestalt i København, så jeg kunne arbejde som sekretær og kontorist igen, som da jeg boede i Tyskland.

Der gik nu tre år, hvor jeg var under uddannelse og var derfor ikke i forhør, men den 19. august 1941, kom mit navn frem i alt for mange af Gestapos efterretningsoplysninger, og jeg blev deporteret til Auschwitz. Sandheden er vist, at det var de danske myndigheder, som havde fået mig udvist. Der har nemlig aldrig foreligget nogen officiel anmodning fra de tyske myndigheder.

Sølvskæen har tilhørt Liselotte Schlachcis,
fra Dansk Jødisk Museums samling

Martha, Leopold og Adolf Fischermann

14.

Adresse: Bogtrykkervej 43, 2400 København NV

Årstal: 1896-?, 1894-1943 og 1925-1943

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/martha-fischermann/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Hvorfor tror I, det kan være svært for familien at tale sammen efter krigen?
2. Martha prøver efter krigen at begå selvmord, hvorfor tror I, hun kan være drevet til det?

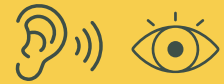
**Martha, Leopold og
Adolf Fischermann**

Familien Fischermann fotograferet før Anden Verdenskrig: Martha med Mogens i maven, Robert, Salle, Fanny, Adolf, Leopold og Rebekka, fra Dansk Jødisk Museums samling (JDK275F317)

Historie

Læs historien om Martha, Leopold og Adolf Fischermann her eller hør den ved deres snublesten

Jeg er Martha Fischermann. Jeg er holocaust-overlever, men min historie er fuld af tab. Jeg vil prøve at fortælle dig om min families skæbne under Anden Verdenskrig, men detaljerne er mange, og den alvor, der har været i min tilværelse, den har præget mig. Så jeg forsøger, så godt jeg nu kan.

Familien Fischermann består af min mand, far Leopold, mig selv, mor Martha og vores børn: Fanny, Robert, Salle, Adolf, Rebekka og Mogens.

Den skæbnesvangre morgen 2. oktober 1943 boede vi på Bogtrykkervej 43. Da nazisterne besatte Danmark, blev truslen mod de danske jøder større, men vi fortsatte livet, som om intet var hændt. Jeg hørte nok rygter om nazisternes brutale gerninger, men jeg troede ikke, at der ville ske noget her. Hverken Leopold eller jeg troede rigtigt på, at nazisterne ville udrydde alle jøder.

Vi havde fået at vide, at vi skulle væk hjemmefra, og Leopolds bror, der havde en slagterforretning, sendte en af sine svende over til os med en konvolut med mange tusinde kroner. Dem skulle vi bruge til at betale overfart for en båd, så vi kunne komme til Sverige. Men svenden dukkede aldrig op.

Jeg var af den opfattelse, at tyskerne kun var ude efter mænd og voksne børn, så da det hamrede på døren klokken fem om morgenen, fik børnene travlt med at binde lagener sammen og fire deres far ned fra altanen. De fik ham ned i lige under anden sals højde, hvorfra han sprang og undslap med et par bøjede ribben.

Martha, Leopold og Adolf Fischermann

Mine ældste børn, Fanny og Adolf var heldigvis ikke hjemme, og Leopold fandt dem, og flygtede med dem til Sverige.

Jeg forsøgte at tage det roligt. Jeg gik ud og lukkede døren op. Der stod en dansk SS-mand med tre tyske soldater med geværer. Han sagde: "Tag mad og tøj med til tre dage. Varmt tøj". Til min store overraskelse skulle vi alle med. Så vi kom ned i en prærievogn [det var en slags åben lastvogn med lærredtag] og kørte væk. Her kom vi om bord på et stort skib, som sejlede os til Tyskland, hvor vi alle blev gennet ud. På havnen holdt kreaturvogne, og dem blev vi lodset op i.

De fleste sad tavse og stirrede frem for sig. Vi havde ikke længere kontrol over vores egen skæbne og vidste ikke, hvad rejsen ville bringe.

Ved ankomsten til Theresienstadt fik vi danske fanger udleveret en gul Davidsstjerne, som vi altid skulle have på tøjet. Lejren var proppet med fanger, der var koldt og beskidt, maden var forfærdelig, og det vrimlede med lus og lopper.

Vi danske jøder blev skånet for at blive sendt i døden i Auschwitz, takket være en aftale mellem Werner Best og den danske regering, men det vidste vi jo ikke noget om dengang i lejren. Hver gang en transport var undervejs, bredte panikken sig blandt os alle. Vi blev, som de andre fanger behandlet som dyr, og den psykiske nedbrydning gjorde sin virkning. Jeg forsøgte virkelig at holde modet oppe hos min familie, men det var svært.

Brevene fra Fanny i Sverige hjalp mig meget. Her gemte håbet sig. At vi en dag ville blive befriet og genforenet— hjem til Leopold, Fanny og Adolf. Hun skrev jævnligt breve til mig, hvor hun fortalte, at de alle tre havde det godt og trives.

Martha, Leopold og Adolf Fischermann

I 1945 blev vi reddet ud af Theresienstadt og kom til Sverige. Men her ventede der endnu et chok.

Det viste sig så, at rigtigt nok var Leopold blevet forenet med sine to børn, Fanny og Adolf i flugten. Sammen med nogle andre købte de en robåd for at komme over til Sverige, men da de var et stykke ude, gik bunden ud, for båden var pilradden. Leopold, der havde fået trykket nogle ribben, da han sprang fra altanen, gik til bunds, og Adolf dykkede ned for at finde sin far. Ingen af dem kom op igen. Fanny svømmede i land, kom på Helsingør Sygehus og kort tid efter til Sverige.

Fanny var kun 18 år og skulle nu bære på den dybeste ulykke. At hun mistede sin far og bror, og at resten af familien var i Theresienstadt. Der skal virkelig noget til for at overleve det. Hun fortalte mig ikke, at Leopold og Adolf var druknet. Hun turde ikke fortælle det. Det kan jeg godt forstå. Det ville have været for meget for mig. Så det var måske godt, at hun ikke gjorde det, mens jeg selv var i Theresienstadt.

Da vi kom hjem til Danmark, var vores lejlighed i Nordvest væk. Viceværten var nazist. Så han havde tømt lejligheden. Alt var stjålet. Sølvtoj, alt, væk. Lejligheden var lejet ud. Så fik vi en lejlighed i Sydhavnen på fjerde sal uden varmt vand. Og livet skulle gå videre.

Mine børn har forholdt sig meget forskelligt til det hele efterfølgende. For nogle af dem, er der for meget smerte i det, og det er derfor for svært at snakke om. Men både Salle og Robert ville gerne snakke om deres erindringer, og de har endda udgivet en dokumentar og en bog om deres historier – dem kan du læse eller se, hvis du gerne vil høre mere om danske børn i nazistisk fangenskab.

Pinkus Katz

15.

Adresse: Ravensborg Tværgade 3, 2200 København N

Årstal: 1875-1944

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/pinkus-katz/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Hvor mange blev transporteret med skibet Wartheland?
2. Hvilken type arbejde havde de danske jøder i Ghetto Theresienstadt?
3. Hvor mange danskere døde i lejren, og hvor mange ikke-danskere døde der?

Historie

Læs historien om Pinkus Katz her eller hør den ved hans snublesten

Det var fredag den 1. oktober 1943. Vi havde fejret det jødiske nytår, Rosh Hashana, sammen i familien og tilbragt aftenen i hjemmet hos vores datter, Anna, for at spise god mad. Mætte af æbler dyppet i honning ønskede vi hinanden et godt og sødt nytår.

Jeg er skomageren Pinkus Katz, 68 år. Jeg er født i Simferopol på Krimhalvøen i 1875, men flyttede sammen med min kone Rebekka Duksin til Danmark i 1908, og sammen har vi seks børn. Først boede vi mange år på Saxogade 45. Senere flyttede vi ind hos vores ene datter Anna på Ravensborg Tværgade 3, lige en spytklat fra Sortedamssøen i København.

Og netop på Ravensborg Tværgade 3 blev der banket på døren sent den aften, og de trængte ind i lejligheden. Jødeaktionen var i gang, og vi havde knap nok nået at tygge af munden efter aftenens jødiske højtid med familien. Det kan ikke være tilfældigt, at tyskerne havde besluttet, at jødeaktionen skulle finde sted netop denne dag.

Barsk og brutalt blev vi arresteret sent om aftenen og ført til Langelinie. Ved havnekajen lå skibet Wartheland klar til at transportere os danske jøder, som blev anholdt, til koncentrationslejren Theresienstadt. På kajen var der soldater, gestapofolk og tilfangetagne mennesker, der blev forhørt. Mange af de jøder, som var at se, var ældre jøder fra Meyers Minde, som ikke havde orket eller haft mulighed for at flygte – eller som ikke troede på, at en aktion ville finde sted.

I blandt den kaotiske menneskemængde fik jeg pludseligt øje på min ældste søn, Salomon. En underlig følelse af både frygt, sorg og tryghed væltede ind over mig. Det var forfærdeligt at se min søn i dette mareridt, men et håb og en varme bredte sig i vores kram. Ved siden af ham stod hans kone, Chaja, og deres datter. Mit barnebarn. Hun holdt sig tæt ind til Chaja og græd stille over, at hun ikke havde nået at få sin bamse med.

Vi blev stuvet ind på skibet og ankom senere til Theresienstadt, hvor vi alle blev skilt fra hinanden – mænd for sig og kvinder for sig. I flere måneder sled jeg mig selv op ved at arbejde som skomager derinde. Med for lidt mad, for lidt søvn og for lidt plads spredte sygdom sig hurtigt. Jeg lå syg i over 60 dage og døde til sidst den 15. marts 1944.

Rosalie Galathea Salomon

16.

Adresse: Vester Voldgade 92, 1552 København V

Årstal: 1860-1943

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/rosalie-galathea-salomon/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Hvorfor tror I, at Rosalie er så glad for sine dyr?
2. Hvilke argumenter tror I, at kusinen Ada havde for ikke at advare Rosalie?

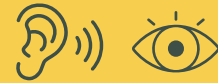
Rosalie Galathea
Salomon

Rosalie Galathea Salomon,
fra www.snublesten.dk

Historie

Læs historien om Rosalie Galathea Salomon her eller hør den ved hendes snublesten

”Giv slip! Slip mig så”. Jeg råbte med bævrende stemme ud i mørket, selvom jeg nok godt vidste, at de ikke ville lytte. De tyske soldater. Som med deres lange sorte frakker og tunge støvler kom bragende ind og rev mig ud af trygheden, af livet og stjal det sidste af min salige og fredelige alderdom fra mig.

Det var midt om natten den 2. oktober 1943, da jeg blev deporteret til Theresienstadt fra mit kære hjem på Vester Voldgade 92 i København K.

Jeg hedder Rosalie Galathea Cohen Salomon. Jeg var 83 år. Enke. Blind af sukkersyge. Kun i mit nattøj. Den nat, da jeg blev slæbt ned på gaden af tyskerne – hen over de to lange smalle trappetrin ved hoveddøren til opgangen.

Som det sidste bad jeg mine naboer om at tage sig af min kanariefugl, indtil jeg en dag vender hjem. Selvom jeg ikke kunne se den, så havde jeg fået fortalt, at det var en lille gul fjerbold, og det var nok for mig at vide, for jeg kunne høre dens kvidder, og den gav mig så meget glæde. Så var jeg aldrig alene. Min mand, Julius Frederik Salomon døde i 1927, og jeg besøgte ofte hans grav på Mosaisk Vestre Begravelsesplads for at lægge en sten. Vi nåede aldrig at få børn, og måske jeg i stedet kastede min kærlighed på mine søde kæledyr.

Foruden at være journalist, så var jeg generelt vist nok det, man vil kalde en dyreven. Jeg elskede dyr og havde blandt andet hunde og fugle. Der er mange ting, som er lidt svære for mig at huske. Men mine dyr husker jeg tydeligt. Engang fik jeg lavet en marmor-mindesten til min ene hund, da han døde.

Rosalie Galathea Salomon

Den havde inskriptionen: "Her hviler Dachs." Da så min efterfølgende hund desværre også døde, så blev den begravet samme sted. Det var sparsommeligt, praktisk og kostede mig ikke en ny sten. Derfor nøjes jeg bare – efter punktummet – at indsætte en lille tilføjelse "og lb."

Men naboerne lovede at passe godt på kanariefuglen. Soldaterne bar mig op i tyskernes 'prærievogn' – det var en slags åben lastvogn med lærredtag. Og herfra blev jeg bragt ombord på opsamlingsbåden, der lå på Langelinie.

Ikke at jeg vil gøre mig i spekulationer, men min kusine, Adda, skulle egentligt have advaret om jødeaktionen, så jeg kunne nå at sove andet steds – hos min nabo. Men hun tænkte, at hun ikke ville forskrække gamle mig, så hun nænnede ikke at sige noget. Hvor det dog ærgrer mig.

I Theresienstadt døde jeg efter kun halvanden måned af en hjertesygdom. Jeg håber, at mine naboer passede godt på min kanariefugl.

Willy Engel

17.

Adresse: Italiensvej 73, 2300 København S

Årstal: 1871-1944

Kilde: <https://snublesten.dk/snublesten/willy-engel/>

Arbejdsspørgsmål:

1. Hvorfor tror I, at Willy Engel ikke blev i skjul hos det kristne familiemedlem?
2. Hvad tror I, er den hyppigste dødsårsag i Theresienstadt?

Willy
Engel

Willy Engel,
fra www.snublesten.dk

Historie

Læs historien om Willy Engel her eller hør den ved hans snublesten

Jeg hedder Willy Engel, og jeg blev taget af tyske soldater om natten i oktober 1943. Bortført og umenneskeliggjort i Theresienstadt.

Jeg blev født i Berlin i 1871. I Tyskland boede jeg meget af mit liv sammen med min store kærlighed, danske Alice Lovise Amalie Hertz. Som helt ung var jeg handelsrejsende for et firma, der solgte ægte tæpper. Det var et ret godt job, hvis jeg selv skal sige det. Men sidenhen tog Alice og jeg det spring at starte et pensionat op i Warnemünde. Det var en dejlig tid og en dejlig by! Vi nød at drive vores eget lille gæstehus og mødte mange spændende og bade glade mennesker her.

Men som alt andet Hitler rørte ved, så forsvandt solen også for os i Warnemünde. Da Hitler kom til magten i 1933, blev Alice og jeg tvunget til at sælge pensionatet. Uretfærdigheden var stor i mig. Det lykkedes os at flytte til Danmark med vores datter Hildegard Rosa.

Da Alice døde flyttede jeg ind hos Hildegard og hendes mand Michael Josef Korzen. Her boede vi alle på Italiensvej på Amager. Italiensvej gik direkte ned til Amager Strand og gav lidt en stemning af Warnemünde. Men bybilledet ændres meget i årene under krigen. Bilerne fik skærme for forlygterne og det samme skete med cyklerne. Så de ikke lyste fremad men nedad. Det forandrer gadebilledet meget. Sådan var det også hos os, indtil oktober 1943, hvor vi alle på Italiensvej måtte flygte.

Willy Engel

Jeg skjulte mig hos en fra min familie, som var kristen. Her burde jeg være sikker. Som tiden gik ved skjulestedet, følte jeg mere og mere et medansvar for at sætte hende i fare. Min forbrydelse er at være jøde, og jeg vil ikke trække andre med ned i uretfærdigheden. Jeg besluttede mig derfor for at flytte hjem til Italiensvej igen.

Men der gik ikke lang tid, før de fandt mig og transporterede mig til Theresienstadt.

Ud over Theresienstadts umenneskelige kår, så begyndte jeg at få hovedpine, hoste og høj feber. Jeg mistede appetitten, skønt vi næsten ingen ting fik at spise. Alle symptomerne lagt sammen kunne kun pege på en ting. Jeg havde fået tyfus. Jeg vidste, at det vil kræve omgående hospitalsbehandling. Jeg havde brug for antibiotika. Et sted som Theresienstadt, hvor vi knap fik mad nok, så var mine chancer ikke gode for at overleve. Jeg døde af tyfus den 23. februar 1944.

Willy Engel, fra
www.snublesten.dk